DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-ojhpl-06-10-51 **Pages: 471-479**

Oriental Journal of History, Politics and Law

ORIENTAL JOURNAL OF HISTORY, POLITICS AND LAW

journal homepage:
https://www.supportscience.uz/index.php/ojhpl

SOCIO-PHILOSOPHICAL PARADIGMS OF THE EVOLUTION OF COMMUNICATION CULTURE

Surayyo Berdikulova
Associate Professor at the National University of Uzbekistan
Doctor of Sciences (DSc) in Philosophy
Science ID: DTN-1026-0002
Tashkent, Uzbekistan

D. I. Mamadaliyeva
Assistant Lecturer at Tashkent State Technical University
Science ID: MTV-1026-0030
Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: communication, interpersonal relationships, communication culture, stages of development, transformational trends, traditional model, digital model, social relations system, paradigmatic changes.

Received: 12.10.26
Accepted: 13.10.26
Published: 14.10.26

Abstract: This article analyzes the significance of communication in the system of interpersonal relations, the improvement of communication culture, its developmental stages, and developmental trends. Additionally, alongside the technological renewal of the transition of communication culture from the traditional model to the digital model, paradigmatic changes in the social nature of the individual, methods of self-expression, values, and the system of social relations are studied as a profound transformation.

MULOQOT MADANIYATI EVOLYUTSIYASINING IJTIMOIY-FALSAFIY PARADIGMALARI

Surayyo Berdikulova
O‘zbekiston Milliy universiteti dotsenti, falsafa fanlari doktori (DSc)
Ilmiy identifikatsiya raqami: DTN-1026-0002
Toshkent, O‘zbekiston

D.I. Mamadaliyeva
Toshkent davlat texnika universiteti assistent-o‘qituvchisi
Ilmiy identifikatsiya raqami: MTV-1026-0030
Toshkent, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: muloqot, shaxslararo munosabatlar, muloqot madaniyati, rivojlanish bosqichlari, transformatsion tendensiyalar, an’anaviy model, raqamli model, ijtimoiy aloqalar tizimi, paradigmal o‘zgarishlar.

Annotatsiya: Ushbu maqolada muloqotning shaxslararo munosabatlar tizimidagi ahamiyati, muloqot madaniyatining takomillashuvi, uning rivojlanish bosqichlari, rivojlanish tendensiyalari tahlil qilingan. Shuningdek, muloqot madaniyatining an’anaviy modeldan raqamli modelga o‘tishining texnologik yangilanish bilan birga, insonning ijtimoiy tabiati, o‘zlikni namoyon etish usullari, qadriyatlari va ijtimoiy aloqalar tizimidagi chuqur transformatsiya sifatidagi paradigmal o‘zgarishlari o‘rganilgan.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ПАРАДИГМЫ ЭВОЛЮЦИИ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ

Сурайё Бердикулова
Доцент Национального университета Узбекистана
Доктор философских наук (DSc)
Научный идентификационный номер: DTN-1026-0002

Д. И. Мамадалиева
Ассистент-преподаватель
Ташкентского государственного технического университета
Научный идентификационный номер: MTV-1026-0030
Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: общение, межличностные отношения, культура общения, этапы развития, трансформационные тенденции, традиционная модель, цифровая модель, система социальных связей, парадигмальные изменения.

Аннотация: В данной статье анализируются значение общения в системе межличностных отношений, совершенствование культуры общения, этапы и тенденции ее развития. Также изучены парадигмальные изменения, связанные с переходом культуры общения от традиционной модели к цифровой, представляющие собой, наряду с технологическим обновлением, глубокую трансформацию социальной природы человека, способов его самовыражения, ценностей и системы социальных связей.

Kirish. Insoniyat taraqqiyoti tarixida muloqot shaxslararo munosabatlarni tashkil etuvchi oddiy axborot almashinuvi vositasidan jamiyatning ijtimoiy yaxlitligi, madaniy vorisiyligi va ma’naviy tajribasini ta’minlovchi murakkab ijtimoiy-falsafiy hodisaga aylangan. An’anaviy jamiyatlarda muloqot, avvalo, bevosita yuzma-yuz aloqalar, avlodlar o‘rtasidagi tajriba

almashinuvi, og‘zaki nutq, urf-odat, marosim, mahalla va ijtimoiy institutlar orqali amalga oshirilgan bo‘lsa, industrial va postindustrial taraqqiyot bosqichlarida ommaviy axborot vositalari kommunikativ makonni keskin kengaytirdi. XXI asrga kelib esa raqamli texnologiyalar kommunikatsiyani vaqt va makon chegaralaridan deyarli ozod qilib, muloqotning mazmuni, shakli, subyektlari va axloqiy me’yorlarini o‘zgartirmoqda. Shu sababli muloqot madaniyatining an’anaviy modeldan raqamli modelga o‘tishini faqat texnologik yangilanish sifatida emas, insonning ijtimoiy tabiati, o‘zlikni namoyon etish usullari, qadriyatlari va ijtimoiy aloqalar tizimidagi chuqur transformatsiya sifatida tadqiq etish dolzarb ilmiy vazifaga aylanmoqda.

Raqamli kommunikatsiyaning kengayishi muloqotning tezkorligi va qamrovini oshirish bilan bir qatorda, uning sifatiga nisbatan yangi talablarni ham vujudga keltirdi. Bugungi inson bir vaqtning o‘zida real va virtual ijtimoiy makonlarda faoliyat yuritadi, shaxsiy hamda jamoaviy munosabatlarini messenjerlar, ijtimoiy tarmoqlar, videokonferensiyalar, raqamli platformalar va sun’iy intellekt vositalari orqali shakllantiradi. Natijada muloqotning dialogikligi bilan bir qatorda fragmentarlik, qisqa shaklli nutq, vizual belgilar, algoritmik tavsiyalar, anonimlik, masofaviylik va doimiy axborot oqimi kabi yangi xususiyatlar kuchaymoqda. Mazkur jarayon insonning boshqalarni anglash, tinglash, fikr bildirish, nizoni boshqarish, hamdardlik ko‘rsatish va shaxsiy chegaralarni hurmat qilish kabi an’anaviy kommunikativ fazilatlarini yangi sharoitda qayta talqin qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu ma’noda raqamlashtirish muloqot vositalarinigina emas, balki kommunikativ madaniyatning ontologik va aksiologik asoslarini ham o‘zgartirayotgan ijtimoiy hodisadir.

Ayniqsa, raqamli muhit shaxs va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarni demokratlashtirish, ochiq muloqot va jamoatchilik ishtirokini kengaytirish imkoniyatini yaratgan holda, manipulyativ kommunikatsiya, dezinformatsiya, kiberzo‘ravonlik, kommunikativ agressiya, “echo chamber”, sun’iy ijtimoiy obraz yaratish va shaxsiy ma’lumotlardan nazoratsiz foydalanish kabi yangi xavflarni ham paydo qilmoqda. Shu bois zamonaviy muloqot madaniyatini shakllantirish faqat nutq odobi yoki axborot texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalariga bog‘liq emas. Mutaxassislar fikricha, “Axborot muloqot sohasi va umummilliy refleksiya vositasi sifatida talqin qilinadi” [1, 511]. U raqamli etika, axborot mas’uliyati, mediasavodxonlik, tanqidiy fikrlash, inson qadr-qimmatiga hurmat va virtual makondagi ijtimoiy mas’uliyatning uyg‘unligini talab etadi. Yurgen Habermasning kommunikativ harakat haqidagi qarashlarida muloqot o‘zaro anglashuvga erishishga yo‘naltirilgan ijtimoiy faoliyat sifatida tushuntirilishi bugungi raqamli kommunikatsiyani baholash uchun ham muhim nazariy mezon bo‘lib qolmoqda [2].

Metodologiya. Maqolani yozishda asosiy metodologiya muloqot madaniyatining tarixiy evolyutsiyasini an’anaviy, ommaviy va raqamli kommunikatsiya bosqichlari o‘rtasidagi uzviylik

hamda sifat o‘zgarishlari asosida tahlil qilishga qaratildi. Bunda tarixiylik va mantiqiylik tamoyillari muloqot shakllarining bosqichma-bosqich o‘zgarishini aniqlashga, dialektik metod esa bevosita va bilvosita, real va virtual, individual va ommaviy kommunikatsiya o‘rtasidagi ziddiyat hamda o‘zaro ta’sirni ochib berishga xizmat qiladi. Tizimli yondashuv yordamida muloqot madaniyati til, qadriyat, texnologiya, ijtimoiy institut, shaxsiy identifikatsiya, axloqiy me’yor va kommunikativ amaliyotlardan tarkib topgan yaxlit tizim sifatida tahlil qilindi. Shuningdek, qiyosiy tahlil asosida an’anaviy muloqotning yuzma-yuzlik, davomiylik va ijtimoiy nazoratga asoslangan xususiyatlari raqamli muloqotning tezkorlik, tarmoqlilik, multimediaviylik va algoritmlashtirish kabi belgilariga qiyoslandi.

Maqolada paradigmal tahlil kommunikatsiya tarixini faqat texnik vositalarning almashinuvi sifatida emas, balki insonning borliq, jamiyat va boshqa inson bilan munosabatini tushunish modellari almashinuvi sifatida talqin qilish imkonini beradi. Shu asosda muloqot evolyutsiyasi “jamoaviy-an’anaviy kommunikatsiya – ommaviy kommunikatsiya – tarmoqli kommunikatsiya – raqamli-intellektual kommunikatsiya” ketma-ketligida o‘rganildi. Tadqiqotning metodologik pozitsiyasiga ko‘ra, yangi kommunikativ paradigma avvalgi shakllarni mutlaqo bekor qilmaydi; aksincha, ularni o‘z tarkibiga kiritib, yangi texnologik va madaniy sharoitlarda qayta shakllantiradi. Shuning uchun raqamli muloqotni an’anaviy kommunikatsiyaning antipodi emas, balki uning murakkab texnologik-madaniy transformatsiyasi sifatida tahlil qilish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar tahlili. Muloqotning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini tushuntirishda Yurgen Habermasning kommunikativ harakat nazariyasi muhim metodologik asos hisoblanadi. Faylasuf insonlar o‘rtasidagi kommunikatsiyani shunchaki ma’lumot uzatish jarayoni sifatida emas, balki o‘zaro tushunish, kelishuv va ijtimoiy legitimlikni shakllantirish mexanizmi sifatida talqin qiladi. Uning yondashuvida kommunikativ ratsionallik subyektlarning o‘z fikrini kuch yoki majburlash orqali emas, dalil, tushunish va muloqot orqali muvofiqlashtirishiga asoslanadi. Mazkur nazariyaning zamonaviy raqamli jamiyat uchun ahamiyati shundaki, texnologik platformalarda amalga oshayotgan muloqot ham kommunikativ ratsionallik, fikrlar xilma-xilligi, o‘zaro hurmat va asoslangan munozara mezonlari asosida baholanishi mumkin. Shu jihatdan raqamli muhitning texnik imkoniyatlari qanchalik kengaymasin, muloqot madaniyatining asosiy mezoni kommunikatsiyaning insonlar o‘rtasida anglashuv hosil qila olish qobiliyati bo‘lib qoladi.

Marshall McLuhan kommunikatsiya evolyutsiyasini media vositalarining inson idroki va jamiyat tuzilishiga ta’siri bilan bog‘lab o‘rgangan. Uning nazariy yondashuviga ko‘ra, aloqa vositasi axborotni shunchaki tashuvchi neytral kanal emas, balki inson sezgisi, fikrlash usuli va ijtimoiy munosabatlar konfiguratsiyasini qayta shakllantiruvchi kuchdir [3]. Mazkur yondashuv

raqamli kommunikatsiyaning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini tushunishda ayniqsa muhimdir. Chunki smartfon, ijtimoiy tarmoq yoki sun’iy intellekt vositasi insonning avvalgi fikrini faqat tezroq yetkazib bermaydi; u fikrni ifodalash hajmi, tezligi, shakli, auditoriyasi va unga bildiriladigan munosabat mexanizmini ham o‘zgartiradi. Demak, kommunikatsiya vositasining transformatsiyasi muloqot madaniyatining mazmuniga ham bevosita ta’sir qiladi.

Manuel Castells, Sherry Turkle, Pierre Lévy va Luciano Floridi tadqiqotlarida raqamli jamiyat sharoitida kommunikatsiyaning yangi shakllari turli jihatlardan yoritilgan [4; 5; 6; 7]. Kastells tarmoq jamiyati modelida axborot oqimlari va tarmoqlarni zamonaviy ijtimoiy tuzilmaning asosiy elementlaridan biri sifatida tahlil qilib, Internetning iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlarni qayta tashkil etishdagi o‘rnini ko‘rsatadi [4]. Turkle esa raqamli vositalar insonlarni doimiy bog‘langan holatga keltirgan bir paytda, mazmunli insoniy suhbat va chuqur yaqinlik bilan bog‘liq murakkab muammolar yuzaga kelishini ko‘rsatadi [5]. Floridi esa raqamli texnologiyalar onlayn va oflayn hayot o‘rtasidagi chegaralarni tobora nisbiylashtirib, insonni keng axborot muhiti “infosfera”ning faol subyektiga aylantirayotganini asoslaydi [6]. Ushbu qarashlar raqamli muloqotning faqat texnik emas, antropologik, axloqiy va ijtimoiy-falsafiy transformatsiya ekanligini tasdiqlaydi.

Muhokama va tahlillar. Muloqot madaniyati evolyutsiyasining birinchi paradigmasini an’anaviy-jamoaviy kommunikatsiya paradigmasi sifatida tavsiflash mumkin. Bunday tizimda kommunikatsiya insonning muayyan oila, mahalla, qabila, diniy jamoa yoki hududiy birlikka mansubligi bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan. Axborotning haqqoniyligi ko‘pincha uni uzatuvchi insonning jamoadagi obro‘si, yoshi, tajribasi va ijtimoiy mavqeiga qarab baholangan. Muloqot yuzma-yuz kechganligi sababli so‘z bilan birga ohang, nigoh, imo-ishora, tana tili va vaziyatning o‘zi ham ma’no tashuvchi vosita hisoblangan. Bunday muhitda kommunikativ mas’uliyat ham yuqori bo‘lgan, chunki inson o‘z fikrining oqibatini bevosita suhbatdoshi hamda jamoa munosabati orqali his qilgan. Shu bois an’anaviy muloqot madaniyatining muhim belgilaridan biri kommunikativ xatti-harakat bilan ijtimoiy mas’uliyatning ajralmasligi hisoblanadi.

An’anaviy kommunikatsiyaning ikkinchi muhim xususiyati uning madaniy xotirani saqlash mexanizmi bo‘lganidir. “Kommunikatsiya - odamlar orasidagi muloqot, ularning o‘z individualligini saqlab qolgan holda til va tafakkur orqali munosabatga kirishishlarini anglatadi” [1, 608]. Rivoyat, doston, maqol, matal, hikmat, nasihat, marosim nutqi va avlodlararo suhbat orqali jamiyat o‘zining axloqiy me’yorlari va tarixiy tajribasini keyingi avlodlarga yetkazgan. Bunda muloqotning maqsadi faqat yangilik uzatish emas, balki insonni muayyan qadriyatlar tizimiga kiritish va ijtimoiylashtirishdan iborat bo‘lgan. Shu ma’noda an’anaviy muloqot “axborot berish”dan ko‘ra kengroq - “ma’no berish” vazifasini bajargan. Zamonaviy raqamli jamiyatda

axborot miqdori keskin ortgan bo‘lsa-da, aynan ma’no yaratish, tushuntirish va avlodlar o‘rtasidagi mazmuniy uzviylikni saqlash masalasi murakkablashmoqda. Natijada kommunikatsiya madaniyatining rivojlanganligini axborot tezligi bilan emas, uning inson uchun mazmunli va qadriyatli bo‘lishi bilan o‘lchash zarurati paydo bo‘ladi.

Yozuv, matbaa, radio, telefon va televideniening rivojlanishi muloqot tarixida ommaviy kommunikatsiya paradigmasini shakllantirdi. Endilikda kommunikator va auditoriya bir makonda bo‘lishi talab etilmadi, xabar esa katta ijtimoiy guruhlarga bir vaqtning o‘zida yetib borish imkoniyatiga ega bo‘ldi. Biroq klassik ommaviy kommunikatsiyada axborot oqimi ko‘proq vertikal tusda edi: nashriyot, radio, televidenie yoki boshqa institut xabar ishlab chiqarar, auditoriya esa uni qabul qilardi. Natijada kommunikatsiya jarayonida professional vositachilar - jurnalist, muharrir, noshir va media tashkilotlarining roli kuchaydi. Bu holat axborotning standartlashuvi va professional nazoratini kuchaytirgan bo‘lsa-da, oddiy shaxsning ommaviy kommunikativ jarayondagi faol ishtiroki nisbatan cheklangan edi.

Internetning keng tarqalishi kommunikatsiya paradigmasida tub burilish yasadi. Raqamli muhitda avval axborot iste’molchisi hisoblangan shaxsning o‘zi ham axborot ishlab chiqaruvchi va tarqatuvchiga aylandi. Bloglar, ijtimoiy tarmoqlar, messenjerlar va videoplatformalar kommunikatsiyani ko‘p markazli, gorizontal va interaktiv tusga keltirdi. Bu jarayon insonning o‘zini ifodalash, fikrini ommaga yetkazish, hamfikr topish va turli ijtimoiy tashabbuslarda ishtirok etish imkoniyatini kengaytirdi. Shu bilan birga, kommunikativ erkinlikning kengayishi mas’uliyat masalasini ham keskinlashtirdi. Chunki professional tahrir va tekshiruvdan o‘tmagan axborotning keng auditoriyaga tarqalishi yolg‘on ma’lumot, tuhmat, hissiy manipulyatsiya va kommunikativ agressiyaning ko‘payishiga sharoit yaratishi mumkin.

Raqamli kommunikatsiyaning muhim xususiyatlaridan biri muloqotning vaqt-makon tuzilishini o‘zgartirganidir. An’anaviy muloqotda suhbat ishtirokchilari ma’lum makon va vaqtda uchrashgan bo‘lsa, zamonaviy raqamli platformalarda kommunikatsiya sinxron hamda asinxron shakllarda davom etadi. Bir inson Toshkentda yozgan fikrga boshqa qit’adagi suhbatdosh bir necha soniya ichida javob berishi yoki uni bir necha kundan keyin o‘qishi mumkin. Shu sababli “kommunikativ yaqinlik” tushunchasi ham geografik yaqinlikdan axborot va tarmoq yaqinligiga qarab o‘zgarmoqda. Biroq texnologik jihatdan yaqin bo‘lish har doim ham ma’naviy yoki ruhiy yaqinlikni anglatmaydi. Raqamli kommunikatsiyaning asosiy paradokslaridan biri ham aynan shunda: aloqa kanallari ko‘paygani sari chuqur suhbatning o‘zi avtomatik ravishda ko‘paymaydi.

Raqamli davrda muloqot tilining o‘zi ham transformatsiyaga uchramoqda. Qisqartmalar, emojilar, memlar, GIF tasvirlari, ovozli xabarlar, stikerlar va qisqa videolar yangi kommunikativ belgilar tizimini shakllantirdi. “Informatsion kommunikatsiyalar hozirgi zamonaviy jamiyat va

inson hayotining asosiy tarkibiy qismiga aylanib, kundalik jarayonlardagi o‘rni, ahamiyati va salmog‘i ortib bormoqda. Ular bugungi globallashib borayotgan dunyo, muttasil rivojlanib borayotgan insoniyat sivilizatsiyasi va texnik-texnologik taraqqiyotning qiyofasini aks ettirmoqda” [1, 608]. Bunday vositalar ayrim holatlarda hissiy munosabatni tez va tushunarli ifodalash imkonini beradi. Shu bilan birga, murakkab fikrlarning haddan tashqari qisqartirilishi, izchil argumentatsiyaning emotsional reaksiyalar bilan almashishi va til me’yorlariga e’tiborning pasayishi kommunikativ madaniyat uchun muammoli tendensiyalarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu nuqtai nazardan raqamli savodxonlik faqat qurilmadan foydalanish qobiliyatini emas, balki vaziyatga mos kommunikatsiya shaklini tanlash, fikrni mantiqiy bayon etish va suhbatdoshga hurmatni saqlash kompetensiyasini ham anglatishi kerak.

Muloqot madaniyatining raqamli transformatsiyasida shaxsiy identifikatsiya masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. An’anaviy jamiyatda shaxsning kommunikativ qiyofasi uning real xulqi, ijtimoiy maqomi va uzoq muddatli munosabatlari orqali shakllangan bo‘lsa, virtual muhitda inson o‘zining raqamli obrazini ma’lum darajada loyihalashi mumkin. Profil rasmi, tanlangan postlar, izohlar, obunalar va vizual kontent orqali “raqamli Men” shakllanadi. Ushbu obraz real shaxs bilan to‘liq mos kelishi ham, selektiv ravishda bezatilgan bo‘lishi ham mumkin. Natijada raqamli muloqot madaniyatida samimiylik, autentiklik va o‘zini namoyish etish o‘rtasidagi nisbat yangi falsafiy muammoga aylanadi. Inson tobora ko‘proq nafaqat “men kimman?”, balki “men raqamli makonda qanday ko‘rinaman?” degan savol bilan ham yuzlashmoqda.

Raqamli muloqotning keyingi paradigmal xususiyati kommunikatsiyaning algoritmlashuvidir. An’anaviy suhbatda inson suhbatdoshini bevosita tanlagan bo‘lsa, platformalashgan kommunikatsiyada inson ko‘radigan xabarlar, videolar, reklama va tavsiyalar ko‘pincha algoritmlar yordamida saralanadi. Bu esa texnologik tizimni muloqotning passiv vositachisidan faol strukturaviy omilga aylantirmoqda. Algoritm foydalanuvchining avvalgi xatti-harakatlariga mos kontentni ko‘rsatish orqali qulaylik yaratadi, biroq bir xil qarashlarni takroran ko‘rish axborot doirasining torayishiga ham olib kelishi mumkin. Shu sababli kelajak muloqot madaniyatining muhim talabi algoritmik savodxonlik — insonning o‘z axborot muhitini kim va qanday tamoyillar asosida shakllantirayotganini anglay olish qobiliyatidir.

Sun’iy intellektning kommunikatsiyaga kirib kelishi muloqot evolyutsiyasining yangi bosqichini boshlab bermoqda. Endilikda kommunikatsiya har doim ham “inson–inson” shaklida kechmaydi; “inson–algoritm”, “inson–sun’iy intellekt” va sun’iy agentlar vositachiligidagi kommunikatsiyalar ham kundalik hayotning bir qismiga aylanmoqda. Matn yaratish, tarjima qilish, savollarga javob berish, tavsiya berish va suhbatni modellashtirish imkoniyatlari kommunikativ faoliyat samaradorligini oshiradi. Biroq bunda mualliflik, ishonchlilik, javobgarlik,

maxfiylik va insoniy muloqotning o‘rnini texnologik vosita qanchalik egallashi mumkinligi haqidagi savollar paydo bo‘ladi. Demak, raqamli kommunikatsiyaning yangi bosqichi insoniy muloqotni yo‘qotish emas, balki inson va texnologiya vazifalarining maqbul chegaralarini belgilashni talab qiladi.

Muloqot madaniyati evolyutsiyasini umumlashtirgan holda, an’anaviy va raqamli kommunikatsiyani bir-biriga mutlaq qarama-qarshi qo‘yish ilmiy jihatdan to‘g‘ri emasligini ta’kidlash mumkin. An’anaviy muloqot insoniy yaqinlik, davomiy munosabat, qadriyatlar vorisiyligi va bevosita ijtimoiy javobgarlikni kuchaytirgan bo‘lsa, raqamli muloqot tezkorlik, ochiqlik, tarmoqlilik, bilimga kirish va geografik chegaralarni yengib o‘tish imkoniyatlarini kengaytirdi. Zamonaviy muloqot madaniyatining maqbul modeli ushbu ikki paradigmaning ijobiy xususiyatlarini integratsiya qilishi zarur. Bunda texnologik samaradorlik insoniy hurmatni, tezkorlik mazmuniylikni, ommaviylik shaxsiy mas’uliyatni, virtual aloqadorlik esa real ijtimoiy birdamlikni siqib chiqarmasligi kerak. Shunday yondashuv bilangina raqamli kommunikatsiya insonni texnologiyaga bo‘ysundiruvchi emas, uning intellektual va ma’naviy imkoniyatlarini kengaytiruvchi vositaga aylanishi mumkin.

Xulosa. Muloqot madaniyatining evolyutsiyasi kommunikatsiya vositalarining oddiy almashinuvi emas, balki insonning jamiyat, makon, vaqt va boshqa inson bilan munosabatini belgilovchi ijtimoiy-falsafiy paradigmalarning o‘zgarishidir. An’anaviy kommunikatsiyada yuzma-yuzlik va jamoaviy nazorat ustuvor bo‘lgan bo‘lsa, raqamli kommunikatsiyada tarmoqlilik, tezkorlik, multimediaviylik va virtual ishtirok yetakchi xususiyatga aylanmoqda.

An’anaviy kommunikatsiyaning asosiy qadriyati insoniy yaqinlik va kommunikativ mas’uliyatda namoyon bo‘ladi. Raqamli transformatsiya ushbu qadriyatlarni inkor etmasdan, ularni yangi sharoitda qayta tiklashni talab qiladi. Shu sababli zamonaviy muloqot madaniyatining mezoni qancha ko‘p axborot uzatilgani emas, balki kommunikatsiya o‘zaro tushunish, ishonch va ijtimoiy hamkorlikni qay darajada ta’minlayotganida namoyon bo‘lishi lozim.

Raqamli kommunikatsiya shaxsni bir vaqtning o‘zida axborot iste’molchisi, yaratuvchisi va tarqatuvchisiga aylantirdi. Mazkur imkoniyat kommunikativ erkinlikni kengaytirishi bilan birga shaxsiy javobgarlikni ham oshirmoqda. Shu bois raqamli jamiyatda muloqot madaniyati mediasavodxonlik, axborotni tekshirish, tanqidiy fikrlash, raqamli etika va boshqalarning sha’ni hamda shaxsiy chegaralariga hurmat bilan uzviy bog‘lanishi lozim.

Algoritmlar va sun’iy intellektning kommunikativ jarayonlarga kirib kelishi muloqot madaniyatining yangi algoritmik-intellektual paradigmasi shakllanayotganini ko‘rsatadi. Bunday sharoitda inson texnologiyadan samarali foydalanish bilan birga algoritmik ta’sirni anglash, sun’iy

yaratilgan axborotni baholash hamda insoniy qaror va mas’uliyatning ustuvorligini saqlash kompetensiyalariga ega bo‘lishi zarur.

Kelajak muloqot madaniyatining barqaror modeli an’anaviy va raqamli kommunikatsiyaning konstruktiv jihatlarini uyg‘unlashtirishga asoslanishi kerak. Bevosita suhbatdagi samimiylik, tinglash, hurmat va hamdardlik raqamli makondagi tezkorlik, ochiqlik va keng imkoniyatlar bilan birlashtirilgandagina insonparvar kommunikativ muhit yuzaga keladi. Demak, raqamli transformatsiyaning strategik maqsadi insoniy muloqotni texnologiyaga almashtirish emas, balki texnologiyalar yordamida mazmunli, mas’uliyatli va madaniyatli muloqot imkoniyatlarini kengaytirishdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Nazarov Q. Jahon falsafasi qomusi 1-jild, -Toshkent: O‘zFMJ nashriyoti, 2023.
2. Habermas Jürgen. The Theory of Communicative Action. Volume 1: Reason and the Rationalization of Society. Translated by Thomas McCarthy. Boston: Beacon Press, 1984. 512 b.
3. McLuhan, Marshall. Understanding Media: The Extensions of Man. 2nd ed. London–New York: Routledge, 2001. 392 b.
4. Castells Manuel. The Rise of the Network Society. The Information Age: Economy, Society, and Culture. Vol. I. 2nd ed. Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell, 2010. 656 b.
5. Turkle Sherry. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. New York: Basic Books, 2011. 360 b.
6. Floridi Luciano. The Fourth Revolution: How the Infosphere Is Reshaping Human Reality. Oxford: Oxford University Press, 2014. 248 b.
7. Lévy Pierre. Collective Intelligence: Mankind’s Emerging World in Cyberspace. Translated by Robert Bononno. New York – London: Plenum Trade, 1997.